

Terjedelem:

Absztrakt – 800-1000 karakter

Bevezetés – 3000 karakter

Sétatudomány, objektivizálás, a pont sétája – 3 x 3000 karakter

6 kép – 6 x 3000 karakter (3 múlt (történet), 3 jelen (ÉszreVételek) leírás)

Összegzés – 3000 karakter

Pontséta

A székesfehérvári Skála körül

Beke András

Témavezető: Balázs Mihály

BME Doktori Iskola

2017

Tartalomjegyzék

Absztrakt	3
Sétatudomány	4
Objektivizálás	6
A pont sétája	7
Székesfehérvár a két világháború közt	9
A belváros és a koronázó tér ma	11
Székesfehérvár a második világháború után	12
A Rákóczi út ma	15
A Skála megépültekor	16
A Skála ma	17
Értékelés, jövő	18
Források	18
Melléklet	19

Absztrakt

Figyelmem tárgya a székesfehérvári Rákóczi úton álló Skála Áruház épülete és környezete; jelen való objektumként vizsgálom.

Az elemzés módjául a promenadológia¹ elveit vettem alapul, azaz az épület környezetében sétálva az érkező ingerekre figyeltem elsősorban.

Másodsorban fontossá vált a tágabb helyszín története, így a vizsgálati módszer idejét kiterjesztettem a séta idejéről a kollektív² emlékezés síkjára, azaz az elmúlt emberöltőre.

A séták során megtalált nézőpontok archív és jelenkori felvételeinek egymás mellé rendeléséből képzeletbeli idő séta képei jöttek létre.

Az így létrejött képpárokat egy folytonos vonallal újra rajzoltam; ezt az aktust a pont sétájának neveztem el. A mozgó pont a befogadó pupillamozgását modellezi, a nézőpontokból látszó épületek sziluettjén, részletein és a köztük lévő térben mozogva nyomot hagy a papíron.

---

¹ (Meggyesi 2016)

² (Rossi 2000)

Korábbi elképzelésem szerint a Székesfehérvári Skála Áruházat, mint „jelenvalót” vizsgálom. A vizsgálódás folyamán azonban egyre nyomatékosabbá vált az a tény, hogy ezt nem tehetem meg anélkül, hogy a megfigyelő (saját magam) jelenlétének tudatában ne lennék (fenomenológia). Így kutatásom során főként nem az épületet figyeltem, sokkal inkább magamat, amint az épület környezetében vagyok, *mozgok*.

Másképp mondva ez azt jelenti, hogy az épületből nem az vált fontossá, ami tervei, fényképei, leírásai alapján, vagy helyszíni bejárás alkalmával megismerhető, sokkal inkább az az élmény melyet az épület generált, illetve ennek megjelenítése, leképzése.

Gordon Cullen ezt a fajta vizsgálatot szekvencionális látványelemzésnek, Lucius Bruckhardt Spaziergangswissenschaftnak nevezi; Meggyesi Tamás promenadológiának, sétatudománynak fordítja³. Meggyesi Tanár Úr tanulmányában kifejti, hogy mivel „a táj látványa elménk teremtő aktusa”⁴, azaz „a valóság nem önmagában, abszolút módon létezik, hanem az észleletben”⁵, ezért elengedhetetlen az épület megismerésekor a saját tapasztalatokra való koncentrált figyelem. Ebből következően – ahogy írja – az a szép ebben a tudományban, hogy a szubjektum által művelt objektívizálás maga is költészet, a heideggeri értelemben („Minden művészet, mely megtörténni enged, hogy a létező igazsága, mint olyan előjöjjön – lényegét tekintve költészet.”⁶).

Sétatudomány

A Földön nem sétálhatunk a végtelenbe, nem úgy, mint azt a holdon tehetnénk:⁷ ott emberkéz érintése nélküli tájon haladnánk körbe-körbe; valószínűleg minden lépés ugyanazt az élményt adná. Ezzel szemben a Földön nincsen érintetlen tájék – vagy ha van is, nem releváns területeken. Erre mutat rá Mőcsényi Mihály is: „a táj a társadalmi igényeknek megfelelően bioszférából nooszférává alakított, emberiesített természet”⁸. Az emberkéz munkája által megváltoztatott táj adja az értelmét a benne történő mozgásnak, amiből az is következik, hogy a földi sétáknak elejük és végük van; fontos a mozgás iránya és sebessége. A holdi tájon járt sétából hiányzik a tájék és a szubjektum közti *kölcsönhatás*.

---

³ (Meggyesi, Promenadológia 2012)

⁴ (Burckhardt 2006)

⁵ (Onfray 2011)

⁶ (Heidegge 1988)

⁷ (Police 1979)

⁸ (Mőcsényi dátum nélk.)

Tillmann J. Attila az utazásról írt szövegében⁹ felhívja a figyelmet Victor Segalen *tervezett* útjaival kapcsolatos, a 20. század végén leírt gondolataira: az utazás során mechanikus járművek használata nem, „csak az állati izomerő bevetése megengedett”, illetve: „Az utazás *irányának* megválasztását nem szabad a véletlenre bízni.”¹⁰ Azaz, ha az ember célja nem a valahova eljutás, hanem az utazás maga, akkor sem érdemes *terv* nélkül belevágni. Ez esetben ugyanis a figyelem eltompul.

„Az utazókat ma nem pusztán a járművek ablakai és egyéb határoló felületei választják le a környezettől, hanem a *sebesség* fala is elzárja a tér és a tájék mélységének megtapasztalásától.”¹¹ Azaz, a befogadáshoz, a szemlélő és a környezet kölcsönhatásának létrejöttéhez elengedhetetlen a séta „lassúsága”.

A sétatudomány tehát az *utca*, illetve a *mozgásban lévő* szemlélő kölcsönhatásából táplálkozó *élménysorozat* rögzítését jelenti. Ennél fogva a létre jövő elemzésnek több fontos tulajdonsága lesz. (1) Magától értetődő módon foglalkozik az épülettel, *környezetével*, városi kontextusával¹², hiszen séta közben nem csak a kiválasztott épület érzékelhető, hanem a környezet (táj), adott időpillanatban jelenlévő hatásai érik a szemlélőt. (2) Mint negyedik dimenziót emeli be az *időt* a figyelem látóterébe, így nemcsak a fizikálisan jelen való dolgok érzékelésére kell, hogy szorítkozzon az elemző, (mint ahogy azt például a környezetpszichológiai megközelítés esetén kellene tennie), hanem szerephez juthat az épület/utca története, jelene (és jövője) is. (3) Az élménysorozat (séta) azonos időben megismételhetetlen volta miatt a „rögzített kotta” önmagából fakadóan *szubjektív*, az emberi érzékelés tényezői nem vesznek ki belőle, hanem épphogy a lényegi részévé válnak.

Mindez azt jelenti, hogy nem egyértelmű, hogy az élményt milyen formában, műfajban lehet közérthetővé tenni, objektivizálni. Meggyesi Tamás szerint ez a „mindenkori promenadológus leleményességének és ihletettségének függvénye.”¹³

---

⁹ (Tillmann 2013)

¹⁰ (Segalen 1990)

¹¹ (Tillmann 2013)

¹² A Skála Áruház a megmaradt történeti városmag és a II. világháború után (sőt az áruház megépülte után! – 1978) épült paneles lakótelep közt elhelyezkedve meglehetősen komplex városszerkezeti helyzetet generál.

¹³ (Meggyesi 2016) p 6

Objektivizálás

A fenti gondolatok alapján megterveztem egy *fizikai* sétát, valamint egy *képzelt idő-sétát*, továbbá egy *pont* sétáját.

A fizikai séta a hagyományos értelemben vett séta, gyaloglás egyik ponttól a másikig, meghatározott irányban, sebességgel, útvonalon. Sétám *kiinduló pontja* a romkert melletti óvárosi sétány kezdőpontja, a *végpontja* az áruház mögötti parkoló terület sarka, mert főleg arra voltam kíváncsi, hogy az épület milyen viszonyban van (illetve tud kerülni) az óváros megmaradt részével. Az óvárosból kifelé tartó *irányt* választottam, mert a vizsgált épületet így tudtam a leginkább szem előtt tartani.

Sétám során viszonylag *lassan*, meg-megállva mentem, három ponton hosszabban időztem, mert fontosnak, szépnek tűntek; ekkor ötlött fel bennem az állóképek készítésének ötlete, talán ezeknek a nézőpontoknak a felhasználásával.

Később aztán archív képeket kezdtem keresni. Kettő olyan képet találtam, melyek nézőpontja hasonló volt a sétám során kiválasztottakéhoz: a romkert mellett állva a városfal felé nézve, illetve a városkapu nagy boltíve alatt állva a Rákóczi út felé tekintve. Ez azt jelzi számomra, hogy már a múltban is fontos nézőpontok lehettek ezek, nem lehet véletlen, az egybeesés. Különösen, ha meggondoljuk, hogy a század elején még jóval több gondolkodás, előkészítés és utómunka, (gondoskodás) övezte egy fotográfia elkészítését. A harmadik általam választott nézőpontból készült archív fotót nem találtam, ezért végül megváltoztattam a nézőpontot egy olyanra, melyet szintén fontos nézetnek ítéltam, de magamtól nem választottam volna; viszont rendelkezésre állt archív kép. Ez az áruház előtti közteret mutató nézet.

Mindhárom hajdani fotó nézőpontjából elkészítettem egy-egy fotót a jelenkori látványból, így létre jöttek a fénykép-párok. Ezt a képpár-alkotást neveztem *képzelt idő-sétának*. A múlt és a jelen ilyenét összevetését azért végeztem, mert sétám során, újra meg újra eszembe jutottak olyan múltbeli események, téri helyzetek, melyekről olvastam Entz Gézánál¹⁴, Kotsis Ivánnál¹⁵ (a két világháború közti időszakról) vagy Demeter Zsófiánál¹⁶ (a II. Világháború utáni építkezésekről).

Az archív képek készítésének időpontjai különbözőek, kiválasztásuk nem döntésem eredménye: ezek álltak rendelkezésre. Örültem azonban annak a véletlennek, hogy a három kép készítési ideje úgy oszlik el, hogy azokon az egymástól különböző fontosabb átépítési fázisok érzékelhetők.

Az első kép 1908-ban készült, még látható rajta a Zsinagóga, mely a jelenlegi Alba Regia Hotel tömbje helyén állt. A második kép 1975-ös: a városkapu boltíve alatt állva

---

¹⁴ (Entz 2012)

¹⁵ (Kotsis 2010)

¹⁶ (Demeter 2007)

látjuk a hotelt és a lakóházat, mely a skála tömbjének utcafrontján állt. A harmadik archív kép 1978-ban, az áruház megnyitásakor készült, körülötte még álltak az utcát meghatározó két-három szintes lakóházak.

Az archív képek önmagukban is mesélik a hely történetét, a párként hozzájuk rendelt jelenkori képek pedig tovább folytatják azt. Az idő ilyen módon való felölelése nyomán e három-három képet nézve egyszerre láthatjuk a táj jelenét és múltját, az épület és környezetének egy-egy pillanatban *létező* kapcsolatát. Azazhogy nem is egy *pillanatban*: ezek az *állapotok* inkább a kollektív emlékezet részei, mint a történelemé, amennyiben a Jan Assmann-féle felfogás alapján definiáljuk e fogalmakat.¹⁷ És ebben az esetben fontosabbak ezek a téri állapotok, mint a történelmi tények. Az épület építésének, vagy Zsinagóga lerombolásának *évszáma* helyett az állapotok képei azokat a hosszú éveket sűrítik egy pillanattá, melyek alatt emberek tömegei éltek az ábrázolt terekben.

A pont sétája

Ez után a hat fénykép mindegyikén újtára indítottam egy-egy pontot, így létrejött hat vonal. A rajzok keletkezésének legfontosabb mozzanata ez: a pont vonallá *mozog*; a vonal *pont sétájának* lenyomata. A vonal nem létezik a pont útja nélkül; a tér az idő alá rendelődik. „Mert a tér is időbeli fogalom. Ha egy pont mozgássá és vonallá válik, ehhez idő kell. Csakúgy, mint akkor, ha egy vonal síkká tolódik el. Ugyanígy, ha síkok mozgásából tér alakul.”¹⁸ – írja Paul Klee a tér és az idő kapcsolatáról (ford: Tillmann J. A.).

A fotók alapján elkészített vonal egyrészt az óvárostól a parkolóterületig tartó fizikai-, másrészt a kollektív emlékezet és a jelenlévő élet között zajló képzelt idő-sétám lenyomata; ugyanakkor – síkbeli vonalként – a pupillám mozgását is leképezi: a befogadás ideje jelenik meg általa.

A vonal rajzolásának eszközüül egy általában mérnöki rajzokhoz használt, 0,2 milliméter vastag hegyű tollat használtam. Ennek a pontnak a kiterjedése minden irányban ugyanannyi, így a mozgása által létrejövő vonal minden irányban ugyanolyan vastagságú. A vonal nem tükrözi tehát a *rajzolás sebességét*: a gyorsabban húzott vonal épp úgy néz ki, mint a lassan rajzolt. Ezt azért tartom fontosnak, mert ez a vonal a *pont*, azaz a *pupilla* mozgásának útját jelöli inkább; nem önmagáért való. Ha például grafittal

---

¹⁷ Kollektív emlékezet: csak a hasonlóságot és a folytonosságot tartja szem előtt.

Történelem: a különbségeket és a folytonosságon esett szakadásokat veszi figyelembe csak.
– in Assmann, Jan: A kulturális emlékezet, az emlékezés kultúrája

¹⁸ (Klee dátum nélkül.)

rajzoltam volna, érzékelhetőbb lenne a vonal *önálló* élete, a rajz készítésének időbelisége, mely az értelmezést érzésem szerint zavarná. A pont mozgásából keletkezett vonal együtt vallja Ferenc Marcellel, hogy „a tónus megjelenése szellemi ködösítés, / az egy vonalas technika egyenes beszéd”¹⁹.

A képzett vonal önálló életének teljes megtagadása természetesen nem a teljes igazság: van önálló élete. Még ha a csőtoll vastagsága minden pontban ugyanaz is, a kezem mozgása soha nem oly mérnöki pontosságú, hogy a nyomvonalat látva ne legyenek észlelhetők például az irányváltás gyakorisága alapján különbségek az egyes szakaszok közt. Ez azért fontos, mert ezek a rajzok egyrészt önmagukon kívül álló dolgokról (fizikai, időbeli séta, pupillamozgás) szólnak, mintegy diagramként, azonban – végül – mégiscsak önmagukról is.

A rajz világának – művészetfilozófiai szempontból – egyik végpontjaként Janáky István a „csak önmagáért való rajzot” (pl. az öreg Matisse rajzai), másik végpontjaként a „csak önmagán kívül álló dolgokra vonatkozó” rajzot említi. Az építészeti rajz szerinte a skála ez utóbbi feléről indul (pl. az alaprajz falvastagságot, ablakok helyét jelöli), azonban rajzolás közben az alkotót ha megszállja az ihlet, és elkezd szépíteni, akkor a rajz szépsége, annak kifejtése ihletforrásnak bizonyulhat, a rajz pedig elkezd eltolódni az „önmagáért való” irányba. Az ebből nyert ötleteket aztán vissza lehet építeni a tervbe.²⁰ Ezekkel a rajzokkal hasonló élményem lett: a diagram módjára készült képek szépítése, az egy vonal kézzel történő megrajzolásának szépsége további megfigyeléseket generált – ezeket képpáronként közlöm.

Az elkészült rajzokat négyzet arányú alumínium keretbe tettem. Ezzel egyrészt műalkotásként kezeltem őket (önmagáért valóként értelmeződik), másrészt a keret anyaga és aránya újfent diagram jellegű: a vizsgált épület alumíniumhomlokzatának egy szeletét modellezi a hat egymás mellé helyezett képkeret.

A pont útjának leírásaként átfogalmazni a következő 6 képhez tartozó szövegeket!

---

¹⁹ (Ferencz 2011)

²⁰ (Janáky 2012) – A vonatkozó szöveget mellékletben közlöm.

Székesfehérvár a két világháború közt

A két világháború közötti időszak többek szerint példaértékű a város fejlődésében, melyet elsősorban annak köszönhetett, hogy a várospolitikai évtizedekig folytonosan, rátermett vezetőséggel és szakmai háttérrel működött. A háttérben a Kelbersberg Kunó (székesfehérvári születésű) által támogatott országfejlesztési szándék is állt: a világháború végeztével erősen megnyirbált ország vidéki városainak hangsúlyozása a főváros nyomasztó túlsúlyával szemben. Klebersberg Kunó után Hóman Bálint is támogatta a decentralizációs elvet, nemcsak miniszterként, hanem 1930-tól Székesfehérvár képviselőjeként is. A város polgármesteri tisztjét Zavaros Aladártól (polgármester 1919-1931-ig) Csitáry G. Emil vette át és a második világháború kezdetéig (1915-től vett részt a városháza munkájában, 1931-41-között polgármesterként, 1941-43 között főispánként irányított) a városfejlesztést magas színvonalon irányította; emléke élénken él a székesfehérváriak emlékezetében, a város uszodáját róla nevezték el (1934). Nemcsak a Városi Tanács és a fent említett országos politikai törekvés, valamint a Trianon utáni magyar társadalom és hatalmi berendezkedés belső stabilitása volt segítségére, hanem Schmidl Ferenc (1902-1977), a város Mérnöki Hivatalának vezetője is, aki 1939-ben megalkotta a város első városfejlesztési tervét az akkorra már stabilá vált várospolitikai elképzelések megvalósítására. Ebben a környezetben váltak lehetségessé a háború előtti években Kotsis Iván műegyetemi tanár építészeti beavatkozásai (Városháza, Deák Áruház,

Egészségház, lakóházak, bérházak stb.), melyek a Scmidl által lefektetett, alapos megbízói igényekre válaszul a belváros képét máig hatóan meghatározzák.²¹

Kotsis Iván a második világháború előtti hat éves székesfehérvári működése során a belváros rendezése kapcsán mintegy urbanisztikai útkeresést folytatott. Kisebb közterek megalkotásával, túlhangsúlyos, historizáló kupolabontásokkal és a modern építészeti akkori (Kotsis sajátjának vallott) puritanizmusa helyett visszafogottabb, rekonstruált homlokzatokkal egységes szerkezetet és városképet adott a belvárosnak.²² Ferkai András szerint „a kisvárosi környezethez való illeszkedés, a régi épületek tipológiájának megértése jellemzi székesfehérvári épületeit”²³; a Dr. Kubinszky Mihály által szerkesztett Modern építészeti lexikon pedig példamutató épülettervezési munkásságról beszél Kotsis Iván székesfehérvári műemléki környezetben történt munkái kapcsán.²⁴ Természetesen működését nem kerülték el a kritikák sem; Pamer Nóra szerint „az egységesítés címén bontotta le az egyik legjobb szecessziós emlékünk, az egykori Deák áruház szép üvegkupoláját és megfosztotta az épületet minden stílussajátosságtól, így most már száraz, jellegtelen, átalakított külsője nem zavarja a szomszédos barokk városházát”²⁵. Az egyszerűsítés Kotsis tanúsága szerint a gyorsabb életritmus következménye, a felesleges dolgok mellőzésével a figyelem a fontos dolgok felé fordul. „Ez a tömör gondolatmenet és a koncentráltásra való törekvés nyilvánul meg a mai kor építészetében is, ahol a végeredményben úgy az alapelrendezési, mint a külső formák tekintetében kifejezésre jutó egyszerűsége vezet, mert az egyszerűség keretében a lényegest mindig jobban ki lehet hangsúlyozni, mint a komplikáltban.”²⁶

---

²¹ (Entz 2012) p.1-4

²² (Szontagh 2003) p.22-46

²³ (Ferkai 1998) p.302

²⁴ (Dr. Kubinszky 1978) p.153

²⁵ (Pamer 2001) p.224

²⁶ (Kotsis 1932)

A belváros és a koronázó tér ma

A romkert továbbra is az idő vasfogának kitett helyzetben, a városi tér akkor is, ma is nagyvonalú kapuépítménnyel zárul.

Városi élet ma. Műemlék - emlékmű (memento)

Ünnepnap - hétköznapi

A mai helyzetben a pupilla a panelházak vertikumán és az áruház horizontális tömbjén siklik.

A mai látványban nincs nyoma a közösségépítésre való hajlandóságnak: minikonyhas paneltömbök úsznak a réten, központi helyen egy befelé forduló, tetőtől talpig zárt homlokzatú kínai áruház. Az elidegenedés mintatörténetének mintalenyomata – villan eszembe.

Székesfehérvár a második világháború után

Az archív látványon szereplő lakóház és az Alba Hotel homlokzatának egy vonallal történő megrajzolása közt meglepően nagy a különbség. A mozgó pont a hotel esetében teljesen magától értetődően, már-már unalomig ismétlődve siklik a homlokzat vonalain. Az élet uniformizáltsága, az ablakok mögötti egyforma szobák jutnak eszembe – elidegenedés itt is. A lakóház lyukarchitektúrájának megrajzolásakor némelyik ablak osztásának berajzolása és a külön álló ablakok összekötése, ad-hoc jellege az életigenlést, az emberi kapcsolatok alakulásának ellenőrizhetetlen voltát juttatja eszembe. Úgy képelem, élhető élet zajlott valamikor e homlokzat mögött.

Kotsis Iván nevével nem találkozunk a második világháborút követő székesfehérvári történetben. 1949-ben eltávolították a műegyetemről (40 évi tanítás, 25 év tanszékvezetés után), és 1950 január 1.-jétől a KÖZTI-ben vilt kénytelen dolgozni a Budai Várpalota helyreállításán.²⁷ Miután „az orosz brutalitással átítatott pallérszeccsesszió lett a hivatalos stílus”; miután a stíluskérdést arra teljesen alkalmatlan emberek vették kezükbe”; és miután „tudományos munka címén csakis bolsevista pártmunkát tűrtek meg”, teljesen kivonult a szakmai közéletből. Jópár évized távlatából is a következőképp emlékezett vissza: „A szellemi terror megépített termékei több emberöltőn át fogják önmagukat megbélyegezni.”²⁸

²⁷ (Kotsis, Életrajzom 2010) p.257

²⁸ (Kotsis, Életrajzom 2010) p.258

Nos, ezek után érthető, hogy a II. Világháború utáni (munkásszállás-) építkezésekben nem vehetett részt Székesfehérvárott, ahol az 1950-es évektől a háborús újjáépítés jegyében az évszázadokon át fejlődő, sugaras rendszerű városszerkezet teljesen megsemmisült, a várfalon belül megmaradt (az 1940-es terv óta védett) óváros köré lakótelepek épületek, melyek építése minden hagyományt, városszerkezeti folytonosságot figyelmen kívül hagyott, felülírt. Annak ellenére, hogy a tervezett 18 emeletes belváros közeli lakóházak építése csupán terv maradt²⁹, az évszázados város-sziluett szépsége³⁰ odalett. **Hasonló sors, mint Berlin. – kifejtendő???**

Az 1956-os forradalom előtti időszakban politikai döntések következtében a város elvesztette korábbi jelentőségét: egyrészt „reakciónak” kiáltották ki a vallási életben betöltött központi szerepe miatt, másrészt Sztálinvárost kívánták erőltetetten fejleszteni a megyeszékhely helyett (tudatosan fejlesztett két központú megye).³¹ Ez például abban mutatkozott meg, hogy az infrastrukturális fejlesztés és lakásépítés mértéke messze alulmaradt a másik járási jogúvá emelt városénál (Dunaújváros), illetve, hogy a VÁTI által kidolgozott rendezési terv viszonylag későn, csak 1954-ben készül el. Az 1956-os eseményekben betöltött fontos szerepe után (Dunántúli Forradalmi Katonatanács létrehozása a Székesfehérvári Nemzeti Bizottság javaslatára) a város önszerveződő módon tudta képviselni saját érdekeit (pl.: Egyesült Munkástanács a városi ipari üzemek ügyeinek összehangolására), ennek következtében nem szenvedett sokkal nagyobb veszteségeket.

A háborús károk eltakarítása 50-52 körül indult meg; a lakótelepek építése erőltetett ütemben zajlott, rendezési terv nélkül, egyszerre több helyszínen. A külvárosok egy részét építési tilalommal halálra ítélték: míg nem értek oda a lakótelepépítéssel, addig nem volt szabad fejleszteni, újjáépíteni. Így történt ez pl. a Palotaváros, a Felsőváros és az Öreghegy esetében is; így a teljes szanálást gyakorlatilag a háborús romok eltakarításának álcázhatták, a Palotaváros esetében egész későn, a 80-as (!) években. A királyi várost munkásszállássá degradáló fejlesztések négy periódusban zajlottak. (1) A vasút környéki romterületen emelt házsorokat az 1950-es években építették³², melyek léptéke, tömege, technológiája Molnár Tibor szerint nagyjából helyén való volt, igazodott a háború előtti modern város elképzelésbe, ezért „társadalmi vita nem keletkezett, a kritika legfeljebb a kivitelezés minősége ellen szólt.”³³ (2) A további

---

²⁹ (Borostyánkői 1972)

³⁰ (Fitz 1957) p.28-29, 35

³¹ (Demeter 2007)

32 Lenin (Prohászka) út – 1955 – 887 lakás –, Béke tér – 1955 – 420 lakás, Marx (III. Béla király) tér 1959 – 260 lakás, Ybl lakótelep 1963 – 760 lakás (30 bontásával)

33 (Molnár 1986) p.67

lakásigények kielégítésére a kevésbé lakott, romoktól éppen megszabadított területekre építettek lakótelepeket az 1960-as években³⁴.

(3) Újra menő szfv a politikában. Sok lakás sok bontás, középületek. Skála is ennek a része, iparosítás indul! – új szerkezeti rendszerek és építési technológiák

(4) lakóép. Befejezések – Palotaváros lakótelep (6700 lakás 460 bontással) stb..

---

34 József (Deák F.) utca – 1965 – 1100 lakás (160 bontásával)

A Rákóczi út ma

A mai nézeten áruház tömbjének fontosabbá vált a horizontalitása, mint a vertikálitása. A vonal itt csak a vízszintes homlokzatosztásokon halad, talán az utca érzékelhetősége miatt.

Lux-épület architektúrája

Körforgalom,

Hotel előtti tér

Fák

A Skála megépültekor

Kisajátítás

Fővárosi tervező iroda tervei alapján

Simon Ferenc terve – áruház tervezési irányelvek, szerkezet, homlokzat

A Skála ma

A környezet átépülése

A rendszerváltás után az áruház rossz emlékezete

Kietlen, leromlott tér

A fa a téren

A járda, utca, zebra

A bejárat (középre került 2000-ben),

A földszint átláthatósága (kirakatok)

Funkció: kínai áruház, könyvesbolt és élelmiszerbolt

Értékelés, terv

A nézőpontok megtalálásának fontossága – a tervezési terület

A Skála értékei, bonthatósága, megtartása melletti érvek

A mai helyzete: kiszolgáló helyzet – a belváros és a környező lakótelep kiszolgálása

Tervezett (kiszolgáló) funkciók: étterem, fedett tér, parkolók, élelmiszerbolt

Források

Segalen, Victor. *Aufbruch in das Land der Wirklichkeit*. Frankfurt, 1990.

Demeter, Zsófia. *Szabadpart*. 2007. http://www.szabadpart.hu/33/33_tarstud_demeter.htm#1 (accessed 12 01, 2016).

Tillmann, J. Attila. *A világtér művészete*. 04 04, 2013. <https://ujkonyvek.wordpress.com/2013/04/04/a-vilagjaras-muveszete/> (accessed 01 12, 2017).

Szontagh, Pál. *Kotsis Iván*. Budapest: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2003.

Dr. Kubinszky, Mihály. *Modern építészeti lexikon*. Budapest: Műszaki könyvkiadó, 1978.

Aravena, Alejandro. "My architectural philosophy? Bring the community into the process." *TED*. TED, 2014.

Borostyánkői, László. *Magasház beruházási program*. Székesfehérvár: LAKÓTERV - Székesfehérvár Megyei Jogú Város levéltára, 1972.

Burckhardt, Lucius. *Warum ist Landschaft schön? Die Spaziergangswissenschaft*. Berlin: Martin Schmitz Verlag, 2006.

Entz, Géza Antal. "A hely szelleme és a főépítészek. Székesfehérvár példája." *XVII. Országos Főépítészeti Konferencia*. Makó: Építésügyi Szemle, 2012. 1-3.

Ferencz, Marcell. "A struktúrák elé." In *BORDERLINE architecture: Habilitáció 1995-2010*, by Marcell Ferencz. Debrecen: Ceze Kft., 2011.

Ferkai, András. "Építészet a két világháború között." In *Magyarország építészetének története*, by József Sisa and Wieberson Dora, 302. Budapest: Vince kiadó, 1998.

Fitz, Jenő. *Székesfehérvár*. Budapest: Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1957.

Heidegger, Martin. *A műalkotás eredete*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1988.

Janáky, István, interview by 6B.hu. "Janáky, István." <https://vimeo.com/47304951>. Budapest, (08 10, 2012).

- Klee, Paul. *Alkotói vallomás*. ford: Tillmann J. A.
<http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/Klee/Alkot.html> (accessed Január 10, 2017).
- Kende, Tamás. *Az intézményes forradalom - Adatok a kommunista párt kulturális és társadalmi történetéhez Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (1945-1956)*. Miskolc: Magyar Nemzeti Levéltár, 2014.
- . *Az intézményes forradalom*. Miskolc: Magyar Nemzeti Levéltár, 2014.
- Kotsis, Iván. *Életrajzom*. Edited by Endre Prakfalvi. Budapest: HAP Galéria és Magyar Építészeti Múzeum, 2010.
- . "A modern építészet - kézirat." *Szabadegyetemi előadások az Ásványtani Intézetben*. Budapest: Kotsis, Iván, 1932.
- Meggyesi, Tamás. "Promenadológia." *Régi-Új Magyar Építőművészet - Utóirat* (MÉSZ), XII 2012.
- Meggyesi, Tamás. "Promenadológia, a séta költészete az urbanisztikában." *Régi-Új Magyar Építőművészet* (MÉSZ), 2016: 57.
- Molnár, Tibor. *Volt városi főmérnök emlékei az 1910-1980. évek Székesfehérvárára*. Székesfehérvár: kézirat, Szent István Király Múzeum könyvtára, 1986.
- Möcsényi, Mihály. "A táj és a zöldfelület fogalmi problémái a tájrendezés nézőpontjából." In *Településtudományi közlemények 21*, 66-67.
- Onfray, Michel. *Az utazás elmélete*. Budapest: Orpheusz Kiadó, 2011.
- Pamer, Nóra. *Magyar építészet a két világháború között*. Budapest: Terc kiadó , 2001.
- Police, The. "Walking on The Moon." *Regatta de Blanc*. Comp. Sting. 1979.
- Rossi, Aldo. "A város építésze." In *A mérhető és a mérhetetlen*, by Kerékgyártó Béla, 194. Budapest: Typotex, 2000.
- Vittorio, Aureli Pier. "The Thickness of the Facade, a conversation with Caruso St John." In *Form and Resistance*, by Caruso St John, 8-21. Madrid, 2013.

Melléklet

„A rajz világa két véglet között kerül el. Az egyik véglet az a sebészeknek az a rajza, amit a bonyolultabb operációk között készítenek, ami ábrázolja a műtő alaprajzát a berendezési tárgyakkal, és gráf szerű színes vonalakkal jelölik, hogy kinek, melyik résztvevőnek mikor kell, hova mennie, azért, hogy ne ütközzenek össze. Ez a rajz művészet-filozófiailag nézve csak egy rajta kívül álló dologra vonatkozik, és önmagára nem. ... Egy Matisse-rajz – főleg a késői rajzai közül - az viszont a másik véglete a rajznak, az ugyanis semmi másra nem vonatkozik, csak saját magára. ... E között a két véglet között kerül el a rajz világa. ... Az építészeti rajz – csak gondolatok Scarpára – az

építészeti rajz borzasztó érdekes dolog. Először elkezd a pofa csinálni a rajzot, ami egy műszaki rajz, azt akarja elmondani, hogy milyen vastag legyen a fal, meg hogy hol legyenek az ablakok. De egyszer csak észreveszi, hogy ez egy szép rajz, aminek a szépsége arra indítja őt, hogy kifejlessze a rajzot, eltolja a rajzot a művészi irányba. ... Az az érdekes ebben az egészben, hogy miközben eltolod a rajzot ebbe a művészi irányba, akkor olyan dolgok jönnek létre, amiket vissza tudsz sugározni, vissza tudsz építeni a tervbe. Mindig az volt az érzésem, mikor láttam Veronában a nagy Scarpa kiállítást, hogy Scarpa a rajzoktól, a rajzok szépítésétől várta az ötleteket.”

Janáky, István, interview by 6B.hu. "Janáky, István." <https://vimeo.com/47304951>.